

Colecția: ISTORIA MENTALITĂȚILOR
Coperta colecției: Cristian NEGOI
Ilustrație copertă: Michelangelo BUONARROTI

Editori: Aura CHRISTI & Andrei POTLOG
Lector: Aura CHRISTI
Director economic: Mihaela DAVID
Tehnoredactor: Alexandra-Alina IONESCU
Departament difuzare: Adrian PREDA
Departament marketing: Claudia Maria RADU
Departament proiecte: Alexandru ȘTEFĂNESCU

Editura IDEEA EUROPEANĂ
O.P. 22, C.P. 113, București, 014780
Tel./Fax.: 021-2125692; Tel.: 021-3106618
Comenzi carte prin poștă:
Tel.: 021-2125692
E-mail: fcideeaeuropeana@yahoo.com
www.ideeaeuropeana.ro

© IDEEA EUROPEANĂ, 2006

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BREBAN, NICOLAE

Vinovați fără vină / Nicolae Breban; ed.: Aura Christi & Andrei Potlog - București: Ideea Europeană, 2006

ISBN (10) 973-7691-45-8; ISBN (13) 978-973-7691-45-3

I. Christi, Aura (ed.)
II. Potlog, Andrei (ed.)

1

Printed in ROMANIA

NICOLAE BREBAN

VINOVAȚI FĂRĂ VINĂ

Vinovăția românească

*Directorului bibliotecii
judetene a Harmanului,
Theodor Adelașu,
multumindu-și cu secrete
bărbătești mării mele.
Nicolae Breban*



Dec
2007 IDEEA EUROPEANĂ



CAPITOLUL I

E dificil dacă nu imposibil de a vorbi despre vinovăția unui grup sau a unei colectivități. Sau a unei națiuni! Colectivitățile și națiunile, mai ales, acceptă de obicei ceea ce le confortează în părerea despre sine, ceea ce le dă curaj de a „continua”, ceea ce le justifică tradiția, văzută în cheie pozitivă, constructivă. Cei care-i aduc aminte de momentele de derută sau de eșec, sunt văzuți ca pesimiști sau chiar ca inamici. Mai ales națiunile „tinere”, încă nu deplin edificate în unitatea deplină a părților constituante și în sânul cărora – cum e cazul tinerei României, stat constituit în mai puțin de un secol! –, în momentele de criză, mai ales, răzbat accente contradictorii, apte, dacă nu de disoluție națională, oricum de șubrezie, de a crea elemente de neîncredere în prezentul și chiar în viitorul colectivității. În plus, cum e cazul la începutul acestui nou mileniu, ceea ce numim globalizare vine să întărească un anumit spirit de neliniște față de viitorul națiunilor europene – cu deosebire în cele considerate drept mici sau marginale. Când vorbim de vinovăția unei colectivități, a unei națiuni – dacă îndrăznim acest lucru,

dacă avem dreptul, discutabil totdeauna, de a o face! – facem de fapt un simplu și cam grosolan transfer de la vinovăția individuală la cea de grup; de grup amplu, constituit în timp, care-și recunoaște origini comune și o tradiție care, dincolo de elementele separatoare, oarecum firești, îi conferă mereu un profil unic și distinct față de tot ceea ce o înconjoară. Generațiilor mai tinere, azi, li se pare nu numai firesc ca toți cei care vorbesc limba română să se regăsească pe același, unic, teritoriu și într-o aceeași structură statală, dar, se pare, după moda vremii, nici nu mai fac un prea mare caz de ideea de națiune! Se grăbesc, am zice: se precipită aproape în viitor, într-un fel de *no man's land* în care cu toții vor purta *blue-jeans*, se vor entuziasma la acordurile muzicii folk sau rock, se vor amuza de tot ce va părea „patetic” și, mai ales, pe socoteala întârziatilor cărora încă li se pare că Eminescu este un poet național și că mai e nevoie de această „marfă”, de poeți și de valori naționale. Sigur, aceste reflexe care țin de o anume modă – mai tiranică, la noi, deoarece întreaga structură românească s-a surpat într-o zonă liberală și anarhică, după decenii de interdicție și false valori! – se vor stinge, se vor nuanța, dar, este tot atât de evident că este aproape imposibil dacă nu ridicol de-a dreptul să explici unui tânăr în ce a constatat fervoarea pașoptiștilor, a lui Heliade, a memorandiștilor ardeleni, a grupului lui Eminescu, care plănuiau un *work-shop* sau un *happening* la mormântul unui domnitor uitat, la Putna!

În calitatea pe care o avem, de autor, de creator de personaje diverse și, se pare, unele memorabile, de ins atent la psihologii și reflexe individuale, putem analiza

ceea ce se numește vinovăție, cu diversele-i aspecte și coloraturi, după fire, vârstă, grup social, nivel de cultură sau moment istoric. Trăvialul nostru este și a fost totdeauna diferit de cel al unui sociolog, atent mai ales la tenta și valoarea statistică. Pe noi, în calitate de romancier, ne interesează în primul rând reacțiile individuale și atipice, capabile de a „desena” nu numai un profil distinct uman, dar și o dramă. Dramele individului care au fost, adesea, diferite de cele ale gupului sau colectivității cărora le-au aparținut, în care s-au născut și format. (Un caz aparte îl vor constitui cei care emigrează dintr-o colectivitate într-alta, ceea ce numim exil sau diasporă, caz tot mai frecvent sub dictatură, cei care vor trebui, la o anume vârstă, să facă uneori eforturi formidabile, nu rareori pe jumătate eșuate, de re-adaptare. Și, adeseori în acest caz, al stră-mutării în alte convenții și tradiții, vinovăția pe care, eventual, o poartă cu ei, va trebui să-și schimbe „semnele” și „conținutul” dacă nu, cum s-a întâmplat cu nu puțini Români care s-au expatriat în Europa, SUA sau Australia, să și-o renege radical sau s-o arunce pe umerii altora, modificând nu puține date ale istoriei colective sau personale! Fuga de vinovăție, reflex, sindrom în care aceștia se vor comporta de altfel nu mult diferit de unii dintre cei care „au rămas” și care nu-și asumă, în nici o circumstanță, vreo participare negativă!...)

De aceea, pentru început, în aceste pagini, vom vorbi de vinovăția persoanei, a individului, atât cât ne permite experiența noastră personală și livrescă. Despre vinovățiile extrem de interesante și pilduitoare, în ochii noștri, ale unor personaje celebre care, nu puține dintre ele, au devenit și modele de comportament pentru unii indivizi, uneori – pentru generații întregi. Romanul modern, cel

care după părerea mea începe pe la începutul secolului, cu un Stendhal și Balzac dar și cu mica și geniala povestire a poetului Lermontov *Un erou al timpului nostru* ne propune deja tipologii umane ce se pot înscrie în categoria vinovaților. După al doilea război, critica îi desemna mai ales ca „eroi inutili” sau „oameni de prisos”, iar din această categorie trebuie numit, evident, Turgheniev cu cele două romane ale sale *Un cuib de nobili* și, mai ales, *Părinți și copii* unde apare pentru prima oară într-un mod mai explicit, mai clar, eroul, personajul existențialist, concretizat prin acel cunoscut Bazarov.

Astfel, prin aceste personaje care au făcut să curgă multă cerneală, ideea de vinovăție s-a infiltrat în conștiința contemporanilor acestor scrieri, dar și în aceea a urmașilor, până azi. O idee relativ nouă, față de psihologia și concepțiile medievalității, ca să nu mai vorbim de cei antici, atât cât putem să ne dăm seama din scrierile istorice sau din fragmentele literare rămase. S-ar putea zice că o caracteristică dacă nu chiar un sindrom al omului modern este acest reflex masochist, aptitudinea sau chiar plăcerea de a-și găsi sau căuta o vinovăție sau alta. Evident, creștinismul a ajutat la toate acestea, dar noi, aici, studiem mai ales vinovăția care apare la un individ nu în relație cu păcatul și ceea ce înțelege Biserica prin aceasta, ci, mai ales, sentimentul de vinovăție morală la nivel existențial și față de valorile umanismului, al convențiilor sociale dar și al tradiției unei colectivități sau alteia. Nu ne vom hazarda nici în speculații care țin de întinsul domeniu al eticii, deși vinovăția va fi întotdeauna legată de morală – doar că, și în cazul ei, al moralei, o știm, s-au afirmat nu rareori păreri contradictorii. Și nu ne referim la cele atât de „bătute” și de „abuzate” la noi ca cele ale „moralei burgheze sau proletare”,

ci chiar la sursele moralei pe care, de exemplu, școala engleză le consideră a fi bună-starea individului și a societății, prezervarea comunității și a idealurilor ei, în consonanță și cu preceptele grecești și romane; Romanii care au și codificat dreptul civil și roman; în timp ce Nietzsche, în modernitate, afirmă în *Genealogia moralei* alte surse și anume, paradoxal pentru o întreagă tradiție filosofică și de bun simț, dreptul celui puternic ca fiind la baza, la originea binelui și răului.

Dacă vorbim de ideea de vinovăție, apărută relativ târziu în conștiința europeană, trebuie să observăm că ideea de libertate ea însăși este de dată oarecum recentă; ea s-a impus și s-a răspândit ca un fum dens sau ca o flacără abea după izbucnirea revoluției franceze și e semnificativă anecdota care ne povestește cum înțeleptul nordic, revoluționarul tuturor sistemelor filosofice până la el, Immanuel Kant, îns ce-și împărția riguros timpul și ziua, a refuzat să-și facă plimbarea zilnică care era unul din ritualurile sale fixe în ziua în care a aflat de revoluția de la '89. La fel, și concepția noastră despre tiranie este de dată oarecum recentă; până la acel formidabil '89 francez, nu se punea în discuție puterea absolută și divină a familiilor regale europene și a Bisericii, dar, odată cu începutul secolului XIX francez, mai ales, o nouă clasă sau pătură își revendica dreptul de a accede la posturi importante în stat, armată și administrație, iar titanii romanului francez, un Balzac și Zola, mai ales, au susținut, descris și impus această nouă forță socială care urca, schimbând nu numai ierarhiile, dar și psihologia. Și odată cu ea, a apărut un element total nou pe „altarul” valorilor – banul!

Și ascultarea, supunerea omului de rând, a cetățeanului, față de putere odată schimbată formula ei, a puterii, s-a nuanțat la rândul ei: ea nu mai era incondițională și începea să devină tot mai mult un fel de contract în care, ca într-un efectiv contract comercial, cedările trebuiau să se facă de ambele părți. Banul, contractul, „de-sacralizarea puterii” au adus „pe culoarele puterii mase uriașe de indivizi”, cum spune Nietzsche, pe acei *tschandală*, „intușabilii” care, secole multe la rând, viețuiau în subsolul social. Iar libertatea, dintr-un deziderat îndrăzneț și revoluționar – preconizat mai ales de tineri, de unii tineri, dintre acei care, din eternitate și în eternitate!, se vor naște în sânge cu fermentul contestației, al negării ordinii sociale odată stabilite și, în „ultima vreme”, în ultimele secole, și cu visul unei alte lumi, mai bune, mai echitabile! – a devenit un drept inalienabil. Aproape o religie! Și, în numele acestei libertăți, fructul ultimelor secole și al unor utopiști sociali și gânditori, au apărut și ideologii care, sprijinindu-se pe acest concept, au instalat o „nouă ordine socială”, care se baza exact pe contrariul ideii de libertate: o nouă autocrație, o altă tiranie, uneori mai barbară decât cea învinsă și dărâmată odată cu zidurile Bastiliei.

Iar aceste noi autocrații – roșii sau negre! – au provocat în indivizii pe care-i conduceau și oprimbau și ideea de vinovăție: a celui ce exersa puterea, care de data aceasta nu se mai revendica de la divinitate sau de la ampla, prestigioasă și apăsătoare tradiție, ci de la „merit”! Dar... însăși ideea, noțiunea de merit, ca și cea de libertate, în cele două sisteme opresive, nazist sau comunist au fost pervertite; *merit* în comunismul asiatic sau cel european însemna nu ceea ce e definit ca atare în orice dicționar,

ci, în mod paradoxal și grotesc, cam ce însemna el, acest cuvânt, în autocrația feudală: cel ce aparținea păturii dominante! Iar la naști, „merit” trebuia să însemne nici mai mult-nici mai puțin decât *sângele* – din nou, o re-cădere în criteriul de fier al aristocrației, odată învinse și evacuată din istorie!

„Binele” însuși devenise, dându-i încă o dată dreptate lui Nietzsche – actul și actele care veneau „de sus”, de la cei care se instalaseră „pentru o mie de ani” la putere. De la cei de „jos”, deși se afirma contrariul, nu putea purcede nici un principiu, iar cei care, ca și în medievalitatea timpurie europeană, erau „ștampilați” drept „dușmani” – deci „ne-curați” –, de la aceștia nu putea proveni decât „răul”, principiul și principiile destrucției „diavolești” și, într-adevăr, nu de puține ori, burghezul, chiaburul sau capitalistul occidental era caricat în forme satanice. Sau evreul și chiar străinul, la hitleriști!

Astfel, deși părem îmbibați de ideile și principiile progresului – progresul, care a devenit, și el, aproape o religie! – după cum ușor se poate observa, re-cădem în forme și tipare revoluate sociale și ideatice de parcă omului social i-au secat puterile fanteziei, capacitatea de a imagina cu adevărat noi forme de organizare a societății. Ideea însăși a ameliorabilității sociale și individuale se pare că a fost, cel puțin în secolul trecut, compromisă grav; chiar și în domeniul tehnic – domeniul cel mai performant și arogant al ultimului secol! – au apărut factori și indici care-i semnalizează limitele și chiar o tot mai acută, mai prezentă nocivitate – vezi poluarea ce atrage încălzirea climatului, deșeurile nucleare și o robotizare care exclude tot mai mult legiuni întregi de inși, în putere și bine pregătiți din circuitul muncii dar și din cel social,